

Strafferettspleie og fangebehandling i samarbeid med psykiaterne.

Av HARTVIG NISSEN,
direktor for Botsfengslet, Oslo.

L ike til de siste desennier av det 19de århundre var straffelovene rundt om i landene preget av den klassiske skoles strafferettsoppfatning. Dens mest karakteristiske trekk var at den forutsatte viljens frihet, og ut fra denne oppfatning så på straffen som en rettferdig gjengjeldelse, som skulle svare til broden.

En strafferett som bygde på slike ideer, hadde ikke bruk for en gransking av de dypereliggende årsaker til lovbrüterens handlesett. Han hadde villet forbrytelsen. Det var forklaring nok.

I løpet av 1800-tallet var det gjort forskjellige spredte tilløp til nærmere undersøkelse av de kriminelle. Men system og fart i arbeidet ble det ikke for *Cesare Lombroso* (1835—1909) tok det opp i 1870-årene. På grunnlag av omfattende antropologiske studier over forbrytere bygget han sit verk »Uomo delinquente« (»Forbrytermennesket«), utgitt 1876. Det ble utgangspunktet for en bevegelse som etterhånden skulle velte den klassiske strafferettsskoles ideer. Lombroso stillet her opp sin lære om den »fødte forbryter«. En av hans tyske elever, *Hans Kurella*, har trengt læren om den fødte forbryter sammen i følgende sats: »Denne hypotese betyr at alle ekte forbrytere er i besittelse av en bestemt, kausalt sammenhengende rekke av legemlige (antropologisk påviselige) og sjelelige (psykologisk påviselige) kjennetegn, som karakteriserer dem

som en særlig varietet, en egen antropologisk type av menneskeslekten. Og besittelse av disse kjennetegn lar deres bærer med uunngåelig nødvendighet bli forbryter — om også kanskje uopplaget —, ganske uavhengig av alle sosiale og individuelle livsbetingelser«.

Blandt Lombrosos senere skrifter har særlig kriminalistisk interesse hans bok om »Forbrytelsens årsaker og bekjempelse«, som kom ut i 1899. Den behandler utførlig forbrytelsens etiologi og dens forebygging og stansning. I dette verk anslår Lombroso antallet av fødte forbrytere til 35% av de kriminelle¹⁾.

Når en taler om Lombroso, er det oftest bare hans lære om de fødte forbrytere en har i tankene. Denne lære og med den også Lombrosos betydning i det hele blir gjerne feid av som mislykket. Det folk flest hefter seg ved, er nemlig Lombrosos teorier om at visse ytre, legemlige kjennemerker karakteriserer en meget stor prosent av de kriminelle som fødte forbrytere. Det er riktig at denne lære er forlatt. Men oftest har en ikke øye for at det grunnleggende arbeid som Lombroso gjorde ved sine undersøkelser om lovbyrternes psykologiske karaktertrekk og forbrytelsens årsaksforhold i det hele, hadde varig verd.

Psykiateren og kriminalisten professor *Gustav Aschaffenburg* har sagt et sted at han »holder Lombrosos lære om den fødte forbryter i den av ham oppstilte form for forfeilet---; men nettopp fordi jeg regner meg til Lombrosos motstandere, holder jeg det for å være min plikt å erklære, at uten hans opptreden hadde kriminalpsykologien aldri i evighet tatt det oppsving hvis frukter vi alle høster.« Og han føyer til at Lombrosos *ideer* har befruktet også hans motstandere langt mer enn de vil innrømme for seg selv.

I Lombrosos fotspor fulgte en lang rekke forskere i alle land. De har tatt forbrytelsens årsaksforhold opp til dypt-

¹⁾ Av den store litteratur om Lombroso skal her bare pekes på direktør dr. med. *Hans Evensens* »Cesare Lombroso som menneske og forsker« (Tidsskrift for den Norske Lægeforening, 1911).

gående studium, ikke minst ved omhyggelig gransking av forbryteren selv i alle hans forhold, hans sjeleliv, kort og godt hele hans personlighet. En likefrem følge av denne bevegelse er at interessen mer og mer flyttes over fra forbrytelsen til forbryteren. Det erkjennes i stigende grad at en formålstjenlig motarbeidelse av kriminaliteten må bygge på den samme metode som legevitenskapen følger i motarbeidelsen av og helbredelsen av sykdommer: kjennskap til årsaksforholdet er en helt nødvendig forutsetning for legens arbeid, som krever en individualiserende behandling av pasientene. Lombroso har innledet naturvitenskapenes innflytelse på strafferetten. Med erkjennelsen av at de dypere liggende årsaker til forbrytelsene er bunnet i menneskenes indre egenskaper, deres psyke og karakter, måtte nødvendigvis følge et annet syn på straffens oppgave og dens virkemidler. Oppgaven måtte være ikke å gjengjelde forbrytelsen med en såkalt rettferdig og likeverdig straff, som bygde på forutsetningen om den fri vilje, men dels å forebygge forbrytelser, dels å stanse, om nødvendig gjøre uskadelig på ubestemt tid dem som alt var på forbryterbanen, gjennom dertil formålstjenlige midler av forskjellig slags, vekslende fra meget lempelige til meget strenge. Det naturvitenskapelige studium av kriminalitetens årsaksforhold røkkel ved det gamle skyldbegrep.

I nærmeste tilslutning til Lombrosos arbeide lå den skarpe kritikk som den tyske psykiater professor *Emil Kraepelin* (1856—1926) i 1880 rettet mot den gjeldende strafferett i sin oppsiktsvekkende avhandling »Avskaffelsen av straffutmålingen«. Ut fra den naturvitenskapelige forsknings standpunkt førte hans overveielser ham, sier han, til å la den gamle gjengjeldelsesteori falle og i dens sted sette beskyttelses- og forbedringsteorien.

Han legger først vekt på å se lovbrysterne under synsvinkelen almenfarlighet, og understreker så en individuell behandling av de enkelte med den bevisste tendens å gjøre dem til brukbare eller i det minste uskadelige medlemmer

av samfunnet. Han ser på straffen først og fremst som et oppdragelsesmiddel. Men i det øyemed må løslatingsterminen være ubestemt. Hans kritikk avsluttes derfor med kravet på en omveltning »som uforbeholdent setter forbedrings-teorien i stedet for den utlevede gjengjeldelsesteori, og hvis løsen skal være: bort med utmålingen av straffen!« Kraepelin går med andre ord inn for den ubestemte straffedom.

Fem år senere skrev *Kraepelin* en kritikk av *Lombrosos* »Forbrytermennesket«. Han er fullt klar over de angripenlige punkter i *Lombrosos* verk. Men han hevder at *Lombrosos* ideer bare gir rom for en eneste strafferettlig teori, beskyttelsesteorien. »Denne konsekvens av *Lombrosos* verk er det som for alle tider vil sikre det en ærefull plass i den praktiske strafferettspleies historie; men samtidig har vi i det det første målbevisste --- forsøk på å begrunne en nesten fullstendig ny og egenartet disiplin, den vitenskapelige kriminalpsykologi.«

Lombrosos motstandere trakk sterkt fram de sosiale forhold som den vesentligste årsak til forbrytelse. De formet sine ideer i forskjellige teorier. Den viktigste var vel den som ble hevdet av den franske lege, professor i Lyon *Lacassagne* (1843—1924), som omkring 1880 grunnla den sosiologiske skole (Lyonerskolen). De psykiske og fysiske mangler har nok sin betydning for å disponere til forbrytelse. Men det er bare de sosiale forhold som evner å utvikle og bestemme lovbrøyteren til forbrytelse. »Samfunnet har bare de forbrytere som det fortjener«.

De stridende meninger ble forenet i »neo-lombrosismen« under den juridiske professor italieneren *Enrico Ferri* (1856—1929). Den kriminelle er et menneske som er predisponert til forbrytelser, men som bare begår dem under innflytelse av sosiale årsaker. -- Det tør vel sis at det er denne lære som nå har størst tilslutning. Forbrytelsene skyldes — hvor det ikke gjelder rene leilighetsforbrytere — både anlegg og miljø.

Det som nå er sagt, har i ganske korte trekk pekt på

psykiaternes undersøkelser om kriminalitetens årsaksforhold og deres mening om den innflytelse som deres resultater måtte få på strafferettens utvikling. Det varte ikke lenge før deres virksomhet satte preg på juristenes utforming av de strafferettlige ideer.

Strafferettsvitenskapens krav på ny kurs innenfor strafferetten reises for alvor av professor *Franz von Liszt* (1851—1919). En av hans biografer har sagt om ham at han i sine unge år stod i nær forbindelse med psykiateren *Krafft-Ebing*, og at denne skjerpet hans blikk for psykologiens og psykiatriens nære sammenheng med strafferetten. Da v. Liszt i 1882 offentliggjorde sin banebrytende avhandling »Formålstanken i strafferetten« trakk han opp — med et uttrykk av en av hans samtidige — »de grunnlinjer som hele den senere plan for strafferettsreformen bygger på«. Italias unge »antropologiske skole« har sier v. Liszt, raskt vunnet tilhengere. Den har med ungdommelig kraft og begeistring tatt kampen opp mot den klassiske kriminalistikk; den bestrider strafferettens karakter av juridisk disiplin og forvandler den til en gren av samfunnsvitenskapen; den har mistillit til straffens virkninger og vil i stort omfang erstatte den med preventive forholdsregler; den ser sin hovedoppgave i utforskningen av forbrytelsens årsaker. »Bevegelsen kan misbilliges og gjenføres; den må og kan ikke ties ihjel. Vitenskapen må ta stilling til den. Og det er den første seier som formålstanken har tilkjempet seg«. Og han fortsetter: Bare i kriminalantropologiens, kriminalpsykologiens og kriminalstatistikens samarbeide med strafferettsvitenskapen gis muligheter for en heldig kamp mot forbryterskheten.

I en avhandling fra 1902 fremhever v. Liszt at det er logisk nødvendig at den lovgiver som med straffen vil ramme kriminalitetsondet i dets rot, »må kjenne kriminaliteten ikke bare i dens ytre fremtreden, men også i dens dypereliggende indre årsaker. Uten en vitenskapelig begrunnet forbrytelsens etiologi er en heldig krimi-

nalpolitikk ikke mulig«. Dette stemmer, ser vi, helt med psykiaternes oppfatning.

Den reformbevegelse innenfor strafferetten som begynte med Franz von Liszt's sterke understreking av formålstankens fremskutte plass i strafferetten, og som senere fikk et klart utformet program i Den internasjonale kriminalistforenings setninger, har sin forutsetning i den naturvitenskapelige forsknings og særlig i psykiaternes utredning av kriminalitetens årsaksforhold. Reformkravene gjorde seg etterhånden gjeldende i mange lands straffelover og førte i flere stykker til en likefrem radikal kursendring.

Først er å nevne erkjennelsen av at de lovbrøyttere som er mentalt abnorme uten å være sinnssyke, og som det er fare for vil fortsette sine forbrytelser, ikke må straffes som normale mennesker, men underkastes en særbehandling under andre og lempeligere former enn straffens, i fornødent fall i en psykopatanstalt (under medisinsk ledelse), og vel å merke i et tidsrom som ikke er endelig fastsatt på forhånd. Videre har bevegelsen fått uttrykk i kravet på effektiv beskyttelse av samfunnet mot »normale« farlige lovbrøyttere eller uforbederlige vanebrøyttere eller andre grove tilbakefallsbrøyttere, et krav som har tatt form enten i det »enkeltsporte system« som ubestemt straff eller som ubestemt forvaring, eller i det »dobbeltsporte system« som bestemt straff etterfulgt av ubestemt forvaring, forskjellige former som alle har det til felles at forføyningen tas på ubestemt tid, enten absolutt eller relativ. Resultatet av denne reformbevegelse er ytterligere erkjennelsen av at det også overfor andre enn de her nevnte er nødvendig å differensiere, å la visse grupper av lovbrøyttere undergis særlig behandling, så som oppdragende behandling av unge lovovertridere og kurativ behandling av kriminelle alkoholister. I sammenheng med disse krav på å ha en rekke forskjellige midler til rådighet i motarbeidelsen av kriminaliteten står også kravet på å gi domstolene meget frie hender til å velge det reaksjonsmiddel som i det enkelte

tilfelle må anses formålstjenlig. Spesialprevensjonen er rykt fram i forgrunnen og har gitt generalprevensjonen en mer tilbaketrukket plass. Endelig skal nevnes at erkjennelsen av at de forbryterske handlinger skyldes så mange indre og ytre årsaker og ikke minst bunner i gjerningsmannens personlighet med dens medfødte psykiske og karakterologiske anlegg, nødvendigvis har måttet lede til et mer humant syn på lovbrysterne, uten derfor å sette til side de omsyn som må tas til samfunnets sikkerhet.

I nærmeste sammenheng med psykiaternes innflytelse på utviklingen av de strafferettslige ideer står erkjennelsen av den store betydning som psykiaterne har for strafferettspleien og for behandlingen av dem som kommer inn i dens anstalter.

Allerede i tidlige tider ytet legene strafferettspleien sin tjeneste. Hjelpen hadde vesentlig fornø av rettsmedisinske undersøkelser som ledd i sakens oppklaring. Meget gammelt var også det strafferettslige prinsipp at gjerningsmannen ikke kunne straffes uten å være tilregnelig. Straff var altså utelukket hvis han var sinnssyk. Var det tvil i dette stykke, måtte spørsmålet undersøkes. Keiser Karl V's lovverk »Constitutio Criminalis Carolina« fra 1532 hadde lovbestemmelser om sådanne mentalundersøkelser. Det ligger utenfor denne oversikts ramme å gå nærmere inn på psykiaternes delaktighet i rettergangen. Det skal bare nevnes at i Norge er det rettsmedisinske, derunder det rettspsykiatriske sakkyndighetsvesen organisert under kontroll av den Rettsmedisinske Kommisjon, som er opprettet ved kgl. res. av 30. juni 1900. Det gjeldende reglement for kommisjonen og de rettsmedisinske sakkyndige er av 13. november 1931. Kommisjonen gir ut årlige beretninger om sin virksomhet. Der finnes bl. a. en observasjonsstatistikk.

Vi må stanse opp et øyeblikk ved denne statistikk. For den gir et meget illustrerende bilde av psykiaternes økende innsats i vår strafferettspleie. Jeg gjør oppmerksom på at

inntil begynnelsen av 1929 var de psykiatrisk sakkyndiges oppgave vesentlig å besvare spørsmålet om den siktede eller tiltalte som rettsmyndighetene besluttet å la observere, var sinnssyk eller ikke. Da loven av 22. februar 1929 om forandringer i straffeloven trådte i kraft i slutningen av mars s. å., kom saken i en annen stilling. Lovens § 39 om sikring av mentalt defekte fikk utvidd virkefelt og ble gjort lettere anvendelig enn den var før. Følgen var helt naturlig øking i antallet av observerte personer.

For å få et overblikk har jeg stilt opp følgende oppgave for de to 5-år som er gått siden 1929, da forandringen skjedde, sammenlignet med de to nærmest forutgående 5-år. Oppgaven gjelder det samlede antall menn og kvinner for hvem spørsmålet sinnssyk eller ikke sinnssyk ble avgjort. Prosenttallene er avrundet til nærmeste hele siffer:

Fem-år	Sinnssyke		Ikke sinnssyke		Tilsammen	
	Antall	Pst.	Antall	Pst.	Antall	Pst.
1919—1923	154	52	144	48	298	100
1924—1928	146	39	225	61	371	100
1929—1933	174	31	384	69	558	100
1934—1938	217	25	641	75	858	100

Oppgaven viser at fra 1919/23 til 1934/38 er antallet av observerte personer steget fra 298 til 858, dvs. med 188 $\%$. Antallet av sinnssyke er steget fra 154 til 217 (41 $\%$) og ikke-sinnssyke fra 144 til 641 (345 $\%$).

Det har vært sagt at etter at de nye sikringsregler trådte i kraft i 1929 med adgang til å la de sakkyndige uttale seg om »mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner«, har de sakkyndige vært tilbøyelige til å erklære »ikke sinnssyk« mange som de under tidligere ordning ville ha erklært sinnssyke. Det er mulig at dette er så. Men bevegelsen har ikke fått uttrykk i statistikken. Holder en seg utelukkende til de relative tall, kan det se ut som

om den antydde oppfatning er riktig. De sinnssykes prosentvise antall er jo gått ned fra 52 til 25. Men da antallet av observerte personer er steget voldsomt, og da grunnen til denne stigning ligger i den utvidede spørsmålsstilling, ville den nevnte bevegelse bare kunne påvises, hvis det absolutte antall av sinnssyke var gått ned. Men det er det jo ikke. Antallet av dem som er blitt erklært sinnssyke, er tvert om steget og det med ikke mindre enn 41 % fra den første av de fire fem-årsperioder.

Siden 1933 har observasjonsstatistikken delt de »ikke-sinnssyke« opp i to grupper, nemlig »mangelfullt utviklet eller varig svekket« (dvs. personer som de sakkyndige i sin konklusjon har betegnet på denne måte) og »andre«. Deler vi de forløpne seks år opp i to 3-årsperioder, får vi følgende oversikt:

	1933—1935		1936—1938		Prosentvis stigning
	Antall	Pst.	Antall	Pst.	
Sinnssyke	110	27	145	26	32
Mangelfullt utvik. osv.	197	48	303	54	54
I alt mentalt abnorme	307	75	448	80	46
Andre	102	25	113	20	11
I alt observerte	409	100	561	100	37

Oppgaven viser bl. a. at antallet av de »mangelfullt utviklede eller varig svekkede« i siste 3-år var steget til 303 og utgjorde 54 % av de observerte. Legges til disse de sinnssyke, var antallet av de mentalt abnorme kommet op i 448 eller 80 % av de 561 observerte. Sannsynligvis var også noen av de »andre« mentalt abnorme, således at de 448 og 80 % er minimumstall.

Av de 299 og 416 ikke-sinnssyke var det henholdsvis 197 eller 66 % og 303 eller 73 % med mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner.

Disse oppgaver viser at våre rettsmyndigheter er blitt

mer og mer vare overfor spørsmålet om gjerningsmannens mentale tilstand. Det er et stadig stigende antall som blir satt under observasjon av rettspsykiatriske sakkyndige, en helt riktig utvikling som det bare er å ønske vil fortsette videre.

De som blir erklært sinnssyke, ser rettsvesenets organer oftest ikke mer til. Men alle de mange som erklæres ikke-sinnssyke, tar strafferettspleiens myndigheter seg av. Disse personer blir nemlig dømt og ilagt straff, mange av dem også sikring etter straffelovens prgf. 39. Det heter nemlig i denne lovbestemmelse bl. a. at hvis en straffbar handling er begått av person med mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner, og der er fare for at gjerningsmannen på grunn av en sådan tilstand atter vil foreta en straffbar handling, kan retten beslutte at påtalemyndigheten i sikringsøyemed skal bruke et av de sikringsmidler som paragrafen hjemler (a) anvisning eller forbud mot et bestemt oppholdssted, b) tilsyn og meldeplikt, c) forbud mot å nyte alkoholholdige varer, d) anbringelse i betryggende privat forpleining, e) anbringelse i kur- eller pleieanstalt eller arbeidshus, f) fengslig forvaring). Er det på grunn av sådan tilstand fare for visse grove forbrytelser, er retten enddog forpliktet til å beslutte anvendelse av sikringsmidler. Justisdepartementet kan bestemme at den straff som er ilagt, helt eller delvis skal falle bort. Den domte går da over på sikring enten uten å sone noen del av selve straffen eller etter å ha sont en del av den. Det vanlige er at straffen sones og oftest helt ut. Fra mars 1929 til 31. desember 1938 er 468 forskjellige personer dømt til sikring, og av dem 10 to ganger.

Ved behandlingen av dem som ikke er erklært sinnssyke, får rettsvesenet stor nytte av de psykiatriske erklæringer som er avgitt om dem, og det på to måter. Under avsoningen av straffen, og særlig hvor det gjelder en noe lengre fengselsstraff, gir erklæringen meget verdifull veiledning ved fengslets behandling av fangen og ved dets bedømmelse

av ham og hans fremtidsmuligheter. Og når det gjelder den dømtes overgang til sikring, uten soning av straffen eller etter hel eller delvis soning av den, blir erklæringen av stor nytte for statsadvokatene, som har å velge sikringens form og i tilfelle ordne med forpleiningssted og tilsyn m. v. Den samme betydning får erklæringene for Justisdepartementet, når det ganske ofte behandler spørsmålet om en fange, som er ilagt sikring, bør gå over på sikring for straffetidens utløp.

De psykiatriske undersøkelser vi her har talt om, ligger forut for dommen og straffens soning. Det hender dog av og til at en fange under avsoningen av straffen blir undergitt psykiatrisk observasjon av sakkyndige, oppnevnt av retten, og at påtalemyndigheten da anlegger sikringssak mot ham.

Av annen art er de kriminalbiologiske undersøkelser som er organisert i noen land. De har til oppgave å foreta inngående undersøkelser av dem som allerede er dømt, dels for i rent vitenskapelig øyemed å studere forbrytelsen årsaksforhold, dels for å gi fengselsmyndighetene veiledning om den mest hensiktsmessige behandling av fangen.

Den eldste og best kjente organisasjon av denne art er den som under den verdenskjente psykiater *Louis Vervaeck* er organisert i Belgia. Vervaeck stod i spissen for dette arbeid til han sommeren 1938 fallt for aldersgrensen. Han hadde tittel av generaldirektør for den fengselsantropologiske tjeneste (*Service d'anthropologie pénitentiaire*).

En grei oversikt over den belgiske ordning er gitt av den nylig fratradte generaldirektør for Belgias fengselsvesen *Maurice Poll* og av generalinspektøren for fengselsvesenet *Paul Cornil*¹⁾. Det er karakteristisk for den betydning og rekkevidde som tillegges disse undersøkelser, at oversikten innledes med de ord: »Det gjenreisingsarbeid som søkes

¹⁾ *M. Poll et P. Cornil: Prisons et établissements pénitentiaires (i Répertoire pratique du droit belge, Tome X, Bruxelles 1939).*

nådd i fengslet, er forberedt ved den vitenskapelige undersøkelse av fangene.* Undersøkelsen finner sted i de antropologiske laboratorier som er opprettet ved 10 av de større anstalter, med sentrallaboratorium ved fengslet Forest i Brussel. Det første av disse laboratorier ble opprettet av Vervaeck i november 1907 ved Forestfengslet hvor han var lege. På initiativ av justisminister *Vandervelde* ble ved kgl. forordning av 30. mai 1920 den fengselsantropologiske tjeneste innført ved alle belgiske fengsler med laboratorier ved de viktigste av dem. Den antropologiske undersøkelse har til formål på grunnlag av opplysninger som innhentes om fangens sosiale og pedagogiske forhold og en fullstendig medico-psykiatrisk og antropologisk undersøkelse (etter detaljert skjema) å fastslå forbryterskhetens årsaker og opprinnelse og å gi direktiver for den fengselsmessige behandling av de domte. Undersøkt blir alle som er domt til fengsel i mer enn tre måneder og alle residivister, uansett straffens lengde. De som er over 60 år og de utlendinger som ikke forstår fransk eller flamsk, undergis dog bare en summarisk undersøkelse. Den antropologiske rapport har til hensikt å slå fast den fengselsmessige behandling av fangen. Den bestemmer særlig retningen av fangens faglige opplæring, betydningen av de degenerative og oppdragelsesmessige mangler som han måtte ha, den medisinske behandling av ham og de psykologiske direktiver som bør følges, mangler ved hans undervisning som læreren bør ta seg av, de moralske sider ved ham som en bør ha for øye og endelig de forføyninger som anbefales for hans sosiale gjenreising. Den antropologiske rapport sendes til fengslets direktør som gjør følgende tjenestemenn kjent med den: underdirektøren, presten, læreren, inspektøren og de vaktmestre og betjenter som har med vedkommende fanges bevoktning og arbeid å gjøre. Hver uke samles legen og de nevnte tjenestemenn til en konferanse under ledelse av fengslets direktør. Motet har til oppgave å gjennomføre og følge anvendelsen av de forskrifter som er gilt for behand-

lingen av fangene, og å drøfte de spørsmål som reiser seg i den forbindelse. Når fangen sendes til et annet fengsel, følger de antropologiske undersøkelser med ham. Ved hans løslating sendes de til sentrallaboratoriet i Forest-fengslet. Til 31. desember 1936 var det foretatt 31843 undersøkelser.

Sådanne inngående undersøkelser av de forskjellige sider av den dømtes personlighet er et nødvendig grunnlag for en tilfredsstillende gjennomføring av den individuelle fangebehandling, som det mer og mer legges vekt på, og som er en direkte følge av de krav på en formålstjenlig strafferechtspleie som fra Lombrosos dager har vokset seg stadig sterkere.

Dette krav på et dyptgående kjennskap til gjerningsmannens karakter og hele personlighet fikk uttrykk i en resolusjon på den internasjonale fengselskongress i London 1925. »Det er, heter det, nødvendig at alle fanger, varetektsfanger som straffanger, undergis en legemlig og mental undersøkelse av særlig skikkede leger, og at anstaltene i det øyemed gis det nødvendige utstyr. Et slikt system ville hjelpe til å få på det rene kriminalitetens biologiske og sosiale årsaker, og til å bestemme den behandling som passer for den enkelte forbryter«.

I samsvar med denne resolusjon har Den internasjonale kommisjon for strafferett og fengselsvesen i 1937 utarbeidd en detaljert »formular for vitenskapelig undersøkelse av fangene«. Den 18. desember 1937 sendte kommisjonen dette skjema¹⁾ med nærmere forklaringer til regjeringene i de land som har sluttet seg til kommisjonen, holdt fram disse undersøkelsers store og flersidige betydning og anbefalte at slike undersøkelser ble organisert så langt som mulig og i et hvert fall for dem som var dømt til minst 6 måneder. Norges og de andre skandinaviske lands delegerte ga på kommisjonens møte i Bern 1937 planen sin fulle tilslut-

¹⁾ Formularen er offentliggjort i »Recueil de documents en matière pénale et pénitentiaire (Bulletin de la Commission internationale pénale et pénitentiaire).« vol. VII, livr. 1 (Berne, 1938).

ning, idet de dog av økonomiske grunner fant at undersøkelserne for deres lands vedkommende iallfall foreløpig burde begrenses til dem som var dømt til mer enn ett år, en ordning som kommisjonen ikke hadde noe å innvende mot.

Spørsmålet om slike kriminalbiologiske undersøkelser er da reist også for Norges vedkommende. Tanken var forresten alt flere år forut tatt opp også her hjemme, nemlig av overlege *Johan Scharffenberg* i *Nordisk Tidsskrift for Strafferet*, i dets første årgang (1913). I artikkelen »Lægeundersøgelse som et fast led i den kriminelle retspleje« reiste han — i tilslutning til professor *Olof Kinberg* i Sverige — krav om inngående undersøkelse av enhver som første gang tiltales for noen forbrytelse, og av enhver tilbakefallsforbryter, hvis sinnstilstand synes tvilsom. På denne måte ville man, sluttet overlegen, »etterhånden nærme seg det mål som bør være fremtidens: legeundersøkelse av enhver som anklages for et lovbrudd som kan medføre fengselsstraff«.

Delte overlege Scharffenbergs sterke krav til gransking av fangens personlighet har overlegen selv gitt uttrykk i de omhyggelige og innholdsrike journaler som han har fort over fangene i Botsfengslet siden han ble lege der høsten 1919. Den gransking som overlegen selv foretar av hver enkelt fange, utfylt av de opplysninger som søkes på mange hold (verneforeninger, vergeråd, skolehjem, særskoler, sinnssykeasyler m. v.) gir meget verdifull veiledning for bedømmelsen og behandlingen av fangene og ikke mindre verdifulle bidrag til den vitenskapelige undersøkelse av kriminalitetens årsaksforhold, og leder ikke sjelden til at det i Strafferegistret (i Fengselsstyret) gjøres notat om at ved eventuel ny sak bør tas opp spørsmålet om retspsykiatrisk observasjon. Disse overlege Scharffenbergs undersøkelser svarer langt på vei til de kriminalbiologiske undersøkelser som det før er talt om.

Vi går over til psykiaterens plass i fengslets behandling av fangene.

Den internasjonale kommisjon for strafferett og fengselsvesen har utarbeidd en »Samling av regler for fangebehandlingen«, hvor den holder fram de minimumskrav som nå må stilles til behandlingen av fangene. Reglene er i revidert form offentliggjort i 1933.¹⁾

Etter art. 3 bør en i fangebehandlingen »ta hensyn til hver enkelt fanges individualitet. I dette oyemed er det, når det gjelder straffer av ikke altfor kort varighet, nødvendig å la fangene undersøke legemlig og mentalt av en særlig skikket lege«. Etter art. 48 bør fengselslegene ha særlige kunnskaper i psykiatri.

Disse regler gir uttrykk for en oppfatning som etterhånden hadde arbeidd seg fram i nærmeste tilknytning til de krav på bedømmelse av de kriminelles personlighet som har sitt utgangspunkt i de ideer som den antropologiske skole reiste i 1870-årene.

Her hjemme er vi nå etterhånden kommet så langt i dette stykke at psykiatere er ansatt som leger ved Botsfengslet, Akershus landsfengsel, Fengslene og arbeidshuset for kvinner, Opstad tvangsarbeidshus og kretsfengslene i Oslo, Bergen og Trondheim. Dessuten er fra 1. juli 1936 en psykiater knyttet til Fengselsstyret (Justisdepartementet) som dets sakkyndige i spørsmål som angår de abnorme som er dømt til sikring.

Fra gammel tid har det vært selvsagt at presten ved fengsel til soning av lengre straffer stod direktøren meget nær i fengslets daglige gjerning, mens legen hadde en mer tilbaketrukket plass. Prestens stilling er uforandret den samme. Men i samsvar med den utvikling som er skildret foran, er legens stilling i tidens løp blitt en helt annen. Med et uttrykk som jeg har brukt før, er i den moderne, individualiserende fangebehandling den psykiatrisk utdannede lege seilt opp ved prestens side. Psykiateren er blitt direktørens høyre hånd i mange sider av fangebehandlingen. Etter min

¹⁾ De er i norsk oversettelse tatt inn i Nordisk Tidsskrift for Strafferet, 27de årgang (1939) s. 83 ff.

erfaring fra mangeårig samarbeid med overlege *Johan Scharf-fenberg* bør direktøren jevnlig rådføre seg med legen i en lang rekke spørsmåal. En må legge merke til at legetjeneren ved et større og tidsmessig fengsel omfatter noe meget mer enn det egentlige legetilsyn med fangene. Direktøren må nemlig i den daglige gjerning høre legens mening også i mange spørsmåal hvor det ikke gjelder så meget psykiatrisk eller i det hele medisinsk som psykologisk skjonn.

Det lar seg ikke gjøre å regne opp alle de slags tilfelle hvor det utenfor den egentlige legegjerning ligger vekt på å høre legens mening. Men noen eksempler skal nevnes.

Fengselsloven har gjor løslating på prøve til et regelmessig ledd i behandlingen av fanger som ikke alt har vært løslatt på denne måte. Løslating på prøve skal dog bl. a. ikke gis hvis det må anses sannsynlig at fangen vil begå ny forbrytelse til tross for det tilsyn og de øvrige vilkår som settes for hans løslating. Ved bedømmelsen av denne tilbakefallssannsynlighet veier psykiaterens ord meget. Det samme gjelder ved fastsettelsen av vilkårene for løslatingen, f. eks. om det bør settes plikt til totalavholdenhet overfor alkohol, forbud mot å ta opphold i en bestemt by eller bygd eller fritakelse for tilsyn. Ganske de samme spørsmåal foreligger når fengslet skal avgi erklæring til Justisdepartementet om en forvaringsfange bør løslates på prøve eller fortsette i forvaring, eller om en som er dømt til sikring bør undergis sikringsmidler og løslates fra fengslet for straffetidens utløp.

Mange ganger vil det være grunn til å tale med legen før direktøren bestemmer seg for å ta en fange ut til arbeid under så frie forhold at det er grunn til å kreve fangens æresord, f. eks. i Botsfengslets gartneri, hvor porten til gaten står åpen, eller til arbeid på Mæresmyra i Nord-Trøndelag, hvor Botsfengslets fanger tidligere har arbeidd i en årrekke, eller til det nylig avsluttede arbeid med ombygging av Aktiebryggeriet i Oslo til kretsfengsel for Oslo, et arbeid som fanger fra Botsfengslet holdt på med i 6 år under meget

frie forhold og med inntil 60 fanger daglig. Det samme gjelder ved bedømmelsen av en fanges pålitelighet når det gjelder f. eks. å fremstille ham på en klinikk ute i byen eller anbefale for Fængselsstyret å samtykke i en kortvarig avbrytelse av straffen i en viktig velferdssak eller i et alvorlig familieanliggende, å la en fange rykke opp i 4de klasse («stjerneklassen») med dens store friheter, i det hele i flere tilfelle hvor det er spørsmål om hvor stor tillit en kan vise fangen. Dette tillitssystem med dets krav på æresord spiller en viktig rolle i mentalhygien, som det maa legges så stor vekt på i moderne fangebehandling. Arbeidet med å skaffe fangen ro i sinnet er en av fængslets viktigste oppgaver både med tanke på den tid han skal være i fængslet og ikke minst med fangens fremtid for øye. Det hører til fængslets plikter å gjøre fangen best mulig skikket til å ta fatt på livet etter løslatingen. Og i dette øyemed spiller sinnets helse under fængselsoppholdet stor rolle. Det sier seg selv at psykiateren får stor innflytelse på løsningen av disse spørsmål.

Til slutt skal nevnes at legens råd ofte bør høres ved behandlingen av disiplinærspørsmål. Av forskjellige grunner har fangenes disiplinærforhold bedret seg betydelig rundt om i fængslene i de senere år. Men fremdeles skjer det jo en del brudd på fængslets krav til orden og disiplin. Ofte — eller kanskje oftest — er det et eller annet å bemerke ved synderens mentalitet. Og da er det ligefrem nødvendig å drøfte med legen hva som bør foretas. Det kan da bli tatt avgjørelser som ikke alltid faller sammen med en vanlig oppfatning av hvordan det bør reageres mot disiplinærbrudd, men som er riktige ut fra en psykiatrisk og psykologisk bedømmelse av saken.

Det som her er sagt, gir et lite uttrykk for den rolle som den psykiatrisk utdannede fængselslege nå spiller i fangebehandlingen. Det intime samarbeid mellom direktør og lege har etter min mening den største betydning for fangebehandlingen i sin alminnelighet og ikke minst for opprettholdelsen av ro og orden i fængslet.